

УДК 577.213.3

Н.В. ГРИЩЕНКО^{1,2}, А.М. БИЧКОВА², Н.А. ПІЧКУР²,
Г.В. СКИБАН², В.В. ДМИТРЕНКО¹, Л.А. ЛІВШИЦЬ¹

¹ Інститут молекулярної біології та генетики НАН України, Київ
² Науковий центр радіаційної медицини АМН України, Київ

ДОСЛІДЖЕННЯ ДУПЛІКАЦІЇ ХРОМОСОМНОЇ ДІЛЯНКИ 17p11.2-12 У ХВОРИХ ІЗ СПАДКОВОЮ МОТОСЕНСОРНОЮ НЕВРОПАТИЄЮ ТИПУ 1А

Хвороба Шарко-Марі-Тус (ШМТ) є одним з найбільш розповсюджених спадкових захворювань, частота якого складає 1 : 2500. ШМТ — це гетерогенна група захворювань, які характеризуються хронічною невропатією рухових і чутливих нервів. В роботі представлено результати детекції дуплікації розміром 1,5 м.п.н. в хромосомній ділянці 17p11.2-12 у хворих із аутосомно-домінантною ШМТ1 (ШМТ1A) та членів їх родин з використанням аналізу двох поліморфних мікросателітних локусів — 17S921 та 17S1358, які містять (CA)_n-повтори і локалізовані на ділянці дуплікації. ШМТ1A-дуплікація була ідентифікована в трох з п'яти сім'ї з аутосомно-домінантною ШМТ1. Отримані дані свідчать про те, що аналіз ШМТ1A-дуплікації може бути використаний для ранньої диференційної діагностики ШМТ, включаючи пренатальну, та генетичного консультування в сім'ях високого ризику даного захворювання.

© Н.В. ГРИЩЕНКО, А.М. БИЧКОВА, Н.А. ПІЧКУР,
Г.В. СКИБАН, В.В. ДМИТРЕНКО, Л.А. ЛІВШИЦЬ, 2003

Вступ. Спадкова мотосенсорна невропатія, або хвороба Шарко-Марі-Тус (ШМТ), — це гетерогенна група захворювань, при яких уражуються периферичні нерви. В результаті цього розвивається симетрична, хронічна, прогресуюча дистальна слабкість та атрофія дистальних м'язів зі зменшенням або відсутністю сухожильних рефлексів та утратою чутливості кінцівок [1]. ШМТ — це найрозповсюженніше спадкове неврологічне захворювання, частота якого варіє в різних популяціях світу, але в середньому складає 1 : 2500 [2, 3]. За клінічними даними, які визначаються із застосуванням критерію швидкості провідності нервових імпульсів (NCV — nerve conduction velocity), виділяють два основних типи — ШМТ1 та ШМТ2. Зазвичай ШМТ1 розвивається в результаті пошкодження мієліну, що на гістологічних препаратах виглядає як сегментарна деміелінізація [1]. Відомо, що первинною мішенню ураження при ШМТ2 є аксони [2]. ШМТ2 характеризується більш м'якими клінічними проявами. ШМТ1 часто називають «деміеліновою невропатією», а ШМТ2 — «аксонопатією».

За типом успадкування виділяють аутосомно-домінантну, аутосомно-рецесивну та Х-зчеплену форми ШМТ. На сьогодні вже відомо близько 20 локусів, які зчеплені з різними формами ШМТ та споріднених невропатій [4], але пошук нових локусів триває, і існує велика імовірність, що цей список буде поповнений.

Найбільш розповсюжденим є ШМТ1, для якого вже картовано три гени: для аутосомно-домінантного типу ШМТ1A — ген PMP22 (peripheral myelin protein 22) в хромосомній ділянці 17p11.2 [5–7]; для аутосомно-домінантного типу ШМТ1B — ген MPZ/P₀ (myelin protein zero) в хромосомній ділянці 1q22-23 [8]; для Х-зчепленого типу ШМТ1Х — ген Cx32 (connexin 32) в хромосомній ділянці Xq13 [9]. Отримано також нові відомості про зв'язок мутацій в гені EGR2 (early growth response) з розвитком ШМТ1 [10], але ці дані потребують уточнення.

Приблизно 3/4 пацієнтів з ШМТ1 належать до ШМТ1A. Для цієї підгрупи встановлено найбільш часте генетичне ушкодження (мажорна мутація) — дуплікація нуклеотидної послідовності розміром 1,5 м.п.н. в ділянці 17p11.2-12, яка виникає в результаті нерівного кросинговеру між двома гомологічними повторюваними елементами, що фланкують дану

ділянку [11]. Ця мутація зустрічається у 50–70 % хворих на ШМТ1А [5]. Ген PMP22 знаходиться всередині цієї ділянки. Встановлено, що делеції, інсерції, точкові мутації в цьому гені теж призводять до розвитку ШМТ1А [12, 13].

Метою даної роботи була ідентифікація дуплікації нуклеотидної послідовності розміром 1,5 м.п.н. на хромосомній ділянці 17p11.2-12 у хворих з аутосомно-домінантним типом успадкування (ШМТ, тип 1А) та членів їх родин. Для цього проводився аналіз різних алельних варіантів геномної послідовності поліморфних локусів 17S921 та 17S1358, локалізованих в районі дуплікації.

Матеріали та методи. Матеріалом для дослідження були зразки периферичної крові хворих на різні типи нейромотосенсорної невропатії (хвороба Шарко-Марі-Тус) та членів їх сімей з різних регіонів України.

ДНК із зразків крові виділяли з використанням методів, які були описані раніше [14, 15].

Послідовності олігонуклеотидних праймерів для ампліфікації *in vitro* за допомогою полімеразної ланцюгової реакції гомологічні послідовностям поліморфних локусів 17S1358 та 17S921 [16]. ПЛР проводили в автоматичному режимі на термоциклері «DNA Thermal Cycler 480» фірми «Perkin Elmer» за схемою, яка наведена в таблиці.

Електрофоретичне розділення продуктів ампліфікації проводили в 12%-ному неденатуруючому поліакриламідному гелі (співвідношення акриламіду та бісакриламіду 29 : 1, в 0,5 × ТВЕ при 200 В впродовж 20 год) з наступною візуалізацією за допомогою забарвлення бромістим етидіумом і сканування на УФ-транслюмінаторі.

Оскільки обидва досліджуваних локуси є поліморфними за кількістю СА-динуклеотидів,

їх алельні варіанти можуть відрізнятися один від одного лише на декілька СА-повторів. Тому для встановлення точних розмірів продуктів ампліфікації конкретних алелів проводили їх аналіз за допомогою автоматичного лазерного флуориметра ALF-express («Amersham Pharmacia Biotech»). Для цього один з кожної пари праймерів був помічений флуоресцентним барвником Су5. Аліквоту продукту ПЛР (0,25–0,5 мкл) змішували з 3 мкл розчину для нанесення на гель, що містив: 95%-ний формамід, 5 мг/мл декстрана синього, два внутрішніх маркери визначеного розміру. Після цього суміш денатурували протягом 3 хв при 95 °C і швидко охолоджували на льоду, після чого наносили на денатуруючий 8%-ний поліакриламідний ALF-гель (співвідношення акриламід : бісакриламід = 24 : 1), що містив 0,5 × ТВЕ і 7 М сечовину. Електрофорез проводили при температурі 45 °C, при 1000 В, 50 мА, 30 Вт протягом 90 хв. Після сканування ALF-гелю флуорограму продуктів ПЛР обробляли з використанням комп'ютерної програми FM2.1 (Fragment Manager Software V2.1, Pharmacia).

Результати дослідження та їх обговорення. Нами було проведено клініко-генеалогічний аналіз 28 неспоріднених сімей та отримано 88 зразків ДНК хворих та членів їх родин з аутосомно-домінантним, аутосомно-рецесивним та Х-зчепленим типом успадкування хвороби Шарко-Марі-Тус з різних регіонів України.

Для дослідження дуплікації 1,5 м.п.н. області 17p11.2-12 (яка зустрічається у 50–70 % хворих на ШМТ1А) нами було відібрано лише ті сім'ї, в яких було встановлено аутосомно-домінантний тип успадкування (5 сімей — 17 зразків ДНК).

Для ідентифікації цієї дуплікації нами був використаний підхід, раніше описаний Мерсіяновою та співавт. [16], суть якого полягає в детекції алельних варіантів шести мікросателітних поліморфних локусів з ділянки, яка дуплікується. В даному дослідженні для реєстрації дуплікації нами були відібрані локуси 17S921 та 17S1358, які за літературними даними характеризуються високим рівнем гетерозиготності [16]. У випадку дуплікації у хворого мають бути присутні по три алеля для кожного з цих маркерів: подвійний набір алелів на одній хромосомі та один алель на іншій. Тому

Схема полімеразної ланцюгової реакції

Локус	Етап і кількість шиклів	Денатурація	Відпаливання праймерів	Синтез
17S1358	I	94 °C – 2 хв	58 °C – 45 с	72 °C – 45 с
	II	94 °C – 40 с	57 °C – 35 с	72 °C – 40 с
17S921	I	94 °C – 2 хв	56 °C – 45 с	72 °C – 45 с
	II	94 °C – 40 с	55 °C – 35 с	72 °C – 40 с

Дослідження дуплікації хромосомної ділянки 17p11.2-12 у хворих...

ідентифікація ШМТ1А-дуплікації за допомогою цих маркерів може бути інформативною лише у випадках, коли реєструються або три алеля по досліджуваному маркеру (у випадку, якщо всі три алеля мають різні розміри), або два алеля різної інтенсивності (якщо два з трьох алелей мають одинаковий розмір, то смуга, яка відповідає подвійній дозі алеля, буде мати більшу інтенсивність) (рис. 1).

Як неінформативні розглядалися наступні ситуації (рис. 1): 1) якщо індивід був гомозиготним за досліджуваним локусом (три алеля однакового розміру) — таку гомозиготу неможливо відрізити від здорової гомозиготи з двома алелями; 2) якщо спостерігалась більша інтенсивність коротшого алеля при різниці між алелями в один СА-повтор (2 п.н.), оскільки навіть при відсутності ШМТ1А-дуплікації для продуктів ПЛР в послідовності мікросателітних локусів характерним є те, що менш протягний алель, який відрізняється від іншого лише на один СА-повтор, завжди має більшу інтенсивність внаслідок ефекту «зісковування ДНК-полімерази».

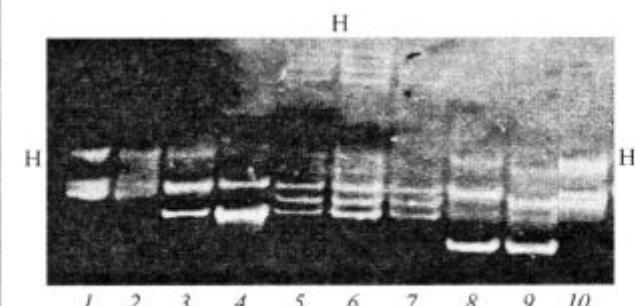
Таким чином, ситуації 1–3 (рис. 1) є інформативними, тобто у таких хворих за результатами аналізу мікросателітних локусів можна ідентифікувати дуплікацію, а у випадках 4 та 5 аналіз мікросателітних локусів є неінформативним.

Для всіх відібраних нами сімей було проведено аналіз ШМТ1А-дуплікації з використанням мікросателітних локусів 17S921 та 17S1358.

З електрофореграми продуктів ПЛР послідовності локуса 17S921 (рис. 2) можна побачити, що сім'я Ж1 інформативна за даним локусом, оскільки в цій сім'ї бабуся має два алеля різної інтенсивності, а її дочка та дві онучки мають по три різних алеля локуса 17S921. Таким чином, в сім'ї Ж1 було ідентифіковано дуплікацію в досліджуваному локусі. В двох інших сім'ях ми бачимо ситуацію, при якій алелі, що відрізняються на 2 п.н., недостатньо чітко розділяються (сім'я Г1: батько та пробанд та сім'я П1: маті). Крім того, гетеродуплекси, які утворюються при електрофорезі в ПААГ в неденатуруючих умовах, заважають коректній інтерпретації результатів в сім'ї Г1 (у батька, який є хворим, можна помилково ідентифікувати наявність трьох алелів). Разом з тим в сім'ї П1 за-

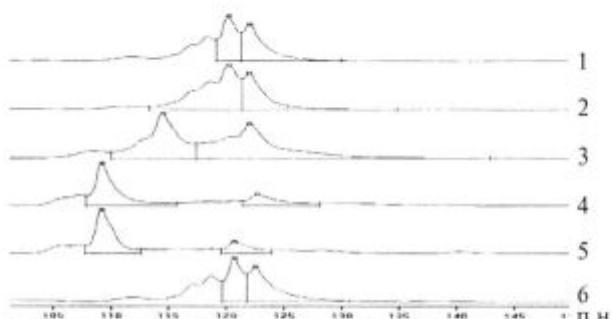
Рис. 1. Схематичне зображення електрофореграмами можливих варіантів розподілу алелів будь-якого мікросателітного маркерного локуса з ділянки ШМТ1А-дуплікації: 1 — хворий з трьома різними алелями мікросателітного локуса; 2 — хворий з двома різними алелями мікросателітного локуса різної інтенсивності (різниця 2 п.н.), довший алель має більшу інтенсивність; 3 — хворий з двома різними алелями мікросателітного локуса різної інтенсивності (різниця > 2 п.н.); 4 — хворий, який є гомозиготою за даним локусом; 5 — хворий з двома різними алелями мікросателітного локуса різної інтенсивності (різниця 2 п.н.), алель з меншою кількістю повторів має більшу інтенсивність

Рис. 2. Електрофореграма продуктів ПЛР локуса 17S921. Сім'я Г1: 1 — батько; 2 — пробанд; 3 — маті. Сім'я Ж1: 4 — бабуся по матері; 5 — маті; 6 — пробанд; 7 — сібс. Сім'я П1: 8 — батько; 9 — пробанд; 10 — маті. Н — гетеродуплекси

цих же умов аналізу неможливо оцінити інтенсивність різних алелів у хворих (батько та пробанд). Тому для встановлення точних розмірів та кількісної оцінки продуктів ампіліфікації конкретних алелів ми проводили їх аналіз за допомогою автоматичного лазерного флуориметра ALF-express, оскільки дана система дозволяє провести кількісну оцінку ПЛР-продуктів кожного з алелей на основі комп'ютерної обробки. Використання короткого денатуруючого ПААГ дозволило запобігти появлі гетеродуплексів.

З наведеної флуорограми (рис. 3) можна визначити, що у батька з родини Г1 наявні лише два алеля однакової інтенсивності, а не три, як

Рис. 3. Флуорограми продуктів ПЛР локуса 17S921. Сім'я ГІ: 1 — батько; 2 — пробанд; 3 — мати. Сім'я ПІ: 4 — батько; 5 — пробанд; 6 мати

ми бачили на електрофорограмі (рис. 2). Таким чином, в сім'ї ГІ нами не ідентифікована дуплікація. В сім'ї ПІ за допомогою комп'ютерної обробки флуорограми продуктів ПЛР вдалось встановити, що у хворих батька та дочки наявні по два алеля локуса 17S921 різної інтенсивності (інтенсивність відрізняється понад в два рази), що свідчить на користь дуплікації.

Таким чином, дуплікація ділянки 17p11.2-12 була встановлена у 9 хворих з трьох неспоріднених сімей з ШМТ1А. В одній родині було виявлено три алеля локуса 17S921 у матері та двох дітей, а у бабусі — два алеля різної інтенсивності. Цікаво зазначити, що в цій родині тяжкість клінічних проявів захворювання варіювала в поколіннях від легкої ШМТ з пізньою маніфестацією у бабусі до тяжкої форми з ранньою маніфестацією у її онучок. Подібна клінічна картина була описана для родини з ШМТ2 [17]. Таким чином, можна зробити висновок про наявність генів-модифікаторів клінічного фенотипу при ШМТ. У дитини з іншої родини було виявлено три алеля локуса 17S921, в іншому випадку у батька та дитини, хворих на ШМТ, виявлено два алеля локуса 17S921, але інтенсивність одного з них була приблизно в два рази більшою, ніж іншого. Результати аналізу локуса 17S1358 підтвердили наявність дуплікації в двох з трьох родин. У хворих з інших двох родин, в яких не було виявлено дуплікації, нами буде проводитись пошук генетичних ушкоджень інших типів в ділянці 17p11.2-12. Отже, використання аналізу двох мікросателітних локусів 17S921 та 17S1358 є інформативним для реєстрації ШМТ1А-дуплікації. Крім того, дослідження двох та більше

хворих з однієї родини підвищує ефективність даного методу.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що запропонований підхід є перспективним для аналізу дуплікації в ділянці 17p11.2-12 і може бути використаний для ДНК-діагностики, включаючи пренатальну, в родинах хворих з домінантним типом ШМТ. Така діагностика може стати ефективним засобом профілактики та підґрунттям для розробки ефективних методів запобіжного лікування цього тяжкого спадкового захворювання.

SUMMARY. Charcot-Marie-Tooth neuropathy (CMT) is one of the most common hereditary disorders, affecting 1:2500 individuals. CMT is a heterogeneous group of disorders characterized by chronic peripheral motor and sensory neuropathy. We have performed the detection of 1,5 Mb CMT1A tandem duplication in 17p11.2-12 chromosome region for autosome-dominant CMT1 patients and their relatives using the analysis of two (CA)_n polymorphic microsatellite loci: 17S921 and 17S1358 localised in the duplication region. CMT1A duplication was found in three of five autosome-dominant CMT1 families. It has been shown that CMT1A duplication analysis is important for early differential diagnosis of CMT including prenatal diagnosis and genetic consulting in high risk families.

РЕЗЮМЕ. Болезнь Шарко-Мари-Тус (ШМТ) является одним из наиболее распространенных наследственных заболеваний, частота которого составляет 1:2500. ШМТ — это гетерогенная группа заболеваний, характеризующихся хронической невропатией двигательных и чувствительных нервов. В работе представлены результаты детекции дупликации размером 1,5 м.п.н. в хромосомной области 17p11.2-12 у пациентов с аутосомно-доминантной ШМТ1 (ШМТ1А) и членов их семей с использованием анализа двух полиморфных микросателлитных локусов — 17S921 и 17S1358, содержащих (CA)_n-повторы и локализованных на участке дупликации. ШМТ1А-дупликация была идентифицирована в трех из пяти семей с аутосомно-доминантной ШМТ1. Полученные данные свидетельствуют о том, что анализ ШМТ1А-дупликации может быть использован для ранней дифференциальной диагностики ШМТ, включая пренатальную, и генетического консультирования в семьях высокого риска данного заболевания.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Dyck P.J., Chance P., Lebo R., Carney J.A. Hereditary motor and sensory neuropathies // Peripheral Neuropathy. — Philadelphia : W.B. Saunders Company, 1993. — P. 1094–1136.
2. Skre H. Genetic and clinical aspects of Charcot-Marie-Tooth's disease // Clin. Genet. — 1974. — 2. — P. 98–118.

3. Emery A.E. Population frequencies of inherited neuromuscular diseases — a world survey // Neuromuscul. Disord. — 1991. — 1. — P. 19–29.
4. De Jonghe P., Timmerman V., Nelis E., Martin J-J., Van Broeckhoven C. Charcot-Marie-Tooth disease and related peripheral neuropathies // J. Peripher. Nerv. Syst. — 1997. — 2 — P. 370–387.
5. Lupski J.R., Montes de Oca-Luna R., Slaugenhaupt S., Pentao L., Guzzetta V., Trask B.J., Saucedo-Cardenas O., Barker D.F., Killian J.M., Garcia C.A., Chakravarti A., Patel P.I. DNA duplication associated with Charcot-Marie-Tooth disease type 1A // Cell. — 1991. — 66. — P. 219–239.
6. Patel P.I., Roa B.B., Welcher A.A., Schoener-Scott R., Trask B.J., Pentao L., Snipes G.J., Garcia C.A., Francke U., Shooter E.M., Lupski J.R., Suter U. The gene for the peripheral myelin protein PMP-22 is a candidate for Charcot-Marie-Tooth disease type 1A // Nat. Genet. — 1992. — 1. — P. 159–165.
7. Roa B.B., Garcia C.A., Suter U., Kulpa D.A., Wise C.A., Mueller J., Welcher A.A., Snipes G.J., Shooter E.M., Patel P.I., Lupski J.R. Charcot-Marie-Tooth disease type 1A. Association with a spontaneous point mutation in the PMP22 gene // Engl. J. Med. — 1993. — 329. — P. 96–101.
8. Hayasaka K., Himoro M., Sato V. et al. Charcot-Marie-Tooth neuropathy type 1B is associated with mutations of the myelin PO gene // Nat. Genet. — 1993. — 5. — P. 31–34.
9. Bergoffen J., Scherer S.S., Wang S. et al. Connexin mutation in X-linked Charcot-Marie-Tooth disease // Science. — 1993. — 262. — P. 2039–2042.
10. Warner L.E., Mancias P., Butler I.J. et al. Mutations in the early growth response 2 (EGR2) gene are associated with hereditary myelinopathies // Nat. Genet. — 1998. — 18. — P. 382–384.
11. Reiter L.T., Murakami T., Koeuth T., Pentao L. et al. A recombination hotspot responsible for two inherited peripheral neuropathies is located near a mariner transport-like element // Nat. Genet. — 1996. — 12. — P. 288–297.
12. Nelis E., Holmberg B., Adolfsson R., Holmgren G., Van Broeckhoven C. PMP22 Thr(118)Met: recessive CMT1 mutation or polymorphism? // Nat. Genet. — 1997. — 15. — P. 13–14.
13. Roa B.B., Garcia C.A., Pentao L., Killian J.M., Trask B.J., Suter U., Snipes G.J., Ortiz-Lopez R., Shooter E.M., Patel P.I., Lupski J.R. Evidence for a recessive PMP22 point mutation in Charcot-Marie-Tooth disease type 1A // Nat. Genet. — 1993. — 5. — P. 189–194.
14. Маниамис Т., Фрич Е.Е., Сэмбрук Ж. Молекулярное клонирование. — М.: Мир, 1985. — 420 с.
15. Wehnert M., Herrmann F.H., Metzke H. et al. Erste Ergebnisse bei der genomischen Carrierdiagnostik in Risikosippen mit Haemophilie A und B in der DDR // Z. gesamte Med. — 1988. — 43, № 16. — P. 441–444.
16. Mersiyanova I.V., Ismailov S.M., Polyakov A.V. et al. Screening for mutations in the peripheral myelin genes PMP22, MPZ and Cx32 (GJB1) in Russian Charcot-Marie-Tooth neuropathy patients // Hum. Mut. — 2000. — 15. — P. 340–347.
17. Bellone E., Rodolico C., Torcano A. et al. A family with autosomal dominant mutilating neuropathy not linked to either Charcot-Marie-Tooth disease type 2B (CMT2B) or hereditary sensory neuropathy type I (HMS I) loci // Neuromus. Disord. — 2002. — 12. — P. 286–291.

Надійшла 18.04.03